

Očka in Ahac

IVO ŽAJDELA

Alenka Puhar se je odzvala na mojo omembo, da je pri partizanskih umorih v Beli krajini poleti 1942 sodeloval tudi Dušan Pirjevec - Ahac. Nekateri so omenjali njegove (domnevne?) zločine v Beli krajini, drugi tega niso verjeli in so ga branili. Vsekakor je v tistih krutih dneh partizanske morije v Beli krajini bil.

Kaj vse je Dušan Pirjevec - Ahac v Beli krajini počel in kdaj ga je komunistično vodstvo premestilo na Primorsko, naj bo, upam, predmet kakšne bolj poglobljene raziskave, tu naj navedem le nekaj podatkov. Pirjevec je svojo pripadnost (komunistični) revoluciji izjemno jasno, kot malokdo, izpovedal v refleksijah v zadnjih letih pred smrtjo, sredi 70. let. Med drugim je zapisal: »Bili smo revolucija, bili smo čista prihodnost. Hodili smo po svetu in tega sveta, takega realnega sveta sploh nismo videli. To je: življenje je bilo revolucija in samo revolucija, kar pomeni: stopnja lastne realizacije je bila stopnja privrženosti revoluciji, in ta stopnja se je realizirala v kadrovskih odločitvah partije.« In še: »Dogodila se je posebna in brezpogojna izročenost revoluciji.«

Na žerjavici jih je pekel

To niso na primer besede Edvarda Kocbeka iz medvojnega časa, ko je pisal podobno vzneseno, ampak pogled zelo formiranega človeka, zapisan 30 let po vojni in tik pred smrtjo. Ali: Kako je lahko Edvard Kardelj (ne glede na to, kar si o njem mislimo) v pogovoru z Vladimirjem Dedijerjem 11. oktobra 1978 glede partizanskih zločinov leta 1942 poudaril prav Dušana Pirjevca - Ahaca, in to z naslednjimi kar določnimi besedami: »Ali takve strašne stvari niso pravljene samo u Crnoj Gori. I kod nas je toga bilo. Tako je kod nas Pirjevec bio izveden pred partizanski sud zbog sadističnog mučenja ljudi - na žerjavici ih je pekao. Pirjevca smo oslobodili, ali smo neke druge streljali zbog ovih zločina.« (Ferenc, *Ljudska oblast* 1., 1987, str. 375.)

Samo iz maščevanja?

Enako sta Ahaca hudo obremenila tudi Ivan Maček v spominih in Lado Ambrožič - Novljan. Maček je zapisal (Spomini, str. 142): »Mnogo pritožb smo dobili čez mladega, bistrega in sposobnega komisarja odreda, nekdanjega ljubljanskega študenta. Med borci je bil znan kot dober in sugestiven govornik, v odnosu do ljudi iz

sovražnikovih vrst pa je bil nerazsoden, grob in včasih sadističen. Morali smo ga poklicati na odgovornost.«

V mariborskem študentskem glasilu Katedra je bil novembra 1988 (štev. 3, str. 16-17) objavljen pogovor z naslovom Med bojem in likvidacijami s partizanskim generalom Ladom Ambrožičem - Novljanom. Ko je govoril o valu »neupravičenih likvidacij na Dolenjskem in Notranjskem« poleti 1942, ga je novinar vprašal, ali pozna

Kardeljeve zavore

Zaradi partizanskih umorov civilistov od pomladi do konca julija 1942, ki so povzročili množični odpor prebivalstva od Notranjske do Dolenjske, zaradi česar jim je grozilo, da bodo s takšnim zločinskim početjem slabo končali, je »pametni« Edvard Kardelj, avtor in strateg komunistične revolucije v Sloveniji, povlekel zavoro (ta ni dolgo zdržala). 26. julija 1942 je napisal »odredbo št. 8«, v kateri je do-

Spomenik revolucionarja sredi Metlike

te ljudi. Odgovoril je: »Seveda jih poznam. Izhajali so ali pa so bili pod vplivom skrajnega levega krila komunistične partije, ki je bilo indoktrinirano s stalinističnimi idejami. Med njimi so bili znameniti Marijan Dermastija, Dušan Pirjevec - Ahac, Ivan More - Žan, Fric Novak, pa še mnogi drugi. Sodili so, da se morajo problemi osvobodilnega boja glede našega slovenskega sovražnika reševati s fizičnimi likvidacijami.«

Res težko, da bi vsi ti to počeli samo iz maščevanja do Pirjevca.

ločil nekatere ukrepe za odpravo »vojvodstva« (zločinstva) v partizanskih enotah. V julijski številki Dela, glasila CK KPS, sta Kardelj v dveh člankih, Boris Kidrič pa v enem, napisala navodila na to temo. Kardelj je pod naslovom O nekaterih nevarnih pojavih v partizanskih vrstah »ošibal« »hude pomanjkljivosti in celo napake«, tudi »vrtoglavo zaradi uspehov oziroma vojvodstvo«. Proti koncu je zapisal: »Vse te in mnoge druge napake so tako grobe in so zapustile za seboj tako težke

posledice, da je potrebno sprožiti po vseh partijskih organizacijah pravo kampanjo za njihovo odstranitev. Ne bomo naštevati posledic vseh teh napak. Komunisti naj dobro prisluhnejo razpoloženju slovenskega ljudstva, pa bodo razumeli, da je zares dvanajsta ura, da jih popravimo.»

Preprečiti sadistična ugodja

Posledično so odstavili nekaj najbolj razvpitih partizanskih krvolokov: Mirka Bračiča in Marijana Dermastijo, Anteja Novaka, Ivana Moreta - Žana in Naceta Majcna (Krški odred), Frica Novaka (Krimski odred), Petra Cefuto - Gada (Dolomitski odred), Dušana Pirjevca - Ahaca (Belokranjski odred). Cefuto - Gada so celo sami ubili in domnevno tudi Frica Novaka. Toda druge so premestili na nove nič manj pomembne položaje. Na Dolenjskem je takrat partija na položaj političnega komisarja 5. grupe odredov postavila Lada Ambrožiča - Novljana, zato je verjetno tudi on omenil Pirjevca med partizanskimi krvoloki iz poletja 1942 zaradi tega, ker je o tem kot politični komisar celotnega dolenjskega območja že po svoji vodilni funkciji marsikaj vedel.

Na podlagi Kardeljevih intervencij so potem navodila potekala navzdol po hierarhiji. Tako je 30. julija 1942 štab 5. grupe odredov, katerega novi politični komisar je postal Ambrožič, izdal odlok št. 6, govoril pa je o ravnanju z aretiranci, osumljenci in obsojenci. Poslali so ga političnim komisarjem odredov na Dolenjskem, tako tudi Belokranjskemu. Med drugim so z odlokom želeli »preprečiti med partizani pojav sadističnih ugodij pri mučenju in likvidacijah«.

Komisar Belokranjskega odreda

Strahotni pomor nad Romi iz Kanižarice so partizani izvršili 21. julija 1942. Isti in naslednji dan so ugrabili in umorili suhorskega župnika Janeza Raztresena. Pirjavec - Ahac je bil od 25. junija 1942 politični komisar Belokranjskega odreda, ki je te in mnoge druge zločine takrat izvajal. »Zanimivo« je, da ta enota tisti julij sploh ni imela komandanta, ampak le nekakšnega vršilca dolžnosti, zaradi česar je bil njen formalni poveljnik prav Pirjavec. V začetku julija je bil skupaj z Ivanom Novakom - Očkom na partijskem posvetovanju na Cinku, s katerega sta se potem vrnila v Belo krajino.

Popolnoma očitno je, da so Pirjevca 26. julija zamenjali zaradi zločinov Belokranjskega odreda nad civilisti, poleg umora župnika Raztresena vsekakor po množičnem pomoru Romov iz Kanižarice, na kar je nakazal tudi Radko Polič v knjigi *Belokranjski odred* (1975, str. 240). Sicer je bil Polič v tej razmeroma obsežni knjigi (684 strani) o mnogih zločinih belokranjskih partizanov, milo rečeno, redko beseden.

Ivan Novak - Očka, vodja komunistične revolucije v Beli krajini

Toda kot druge takrat odstavljene partizanske »vojvode« so tudi Pirjevca samo premestili na drug vodilni položaj v drugi enoti. Ahaca so sicer poslali na Primorsko. Partizansko glavno poveljstvo ga je 26. julija 1942 imenovalo za komisarja Primorskega odreda, vendar očitno le formalno, saj te enote potem sploh niso ustanovili. Šele mesec dni kasneje, 27. avgusta, je postal komisar Loškega odreda, ki je na Primorsko odšel šele 22. oktobra.

Vsaj do 17. septembra

Še več, Pirjavec je očitno še dolgo po odstitvi s funkcije političnega komisarja Belokranjskega odreda (26. julija) vedril in oblačil v Beli krajini. Pirjavec je bil v Beli krajini gotovo v prvi polovici avgusta, saj je 11. avgusta poslal glavnemu poveljstvu poročilo o stanju v Beli krajini (Rudi Vogrič, *Boj Belokranjcev*, 1973, 136). Konec julija, torej po pokolu Romov iz Kanižarice, je glavno partizansko poveljstvo Pirjevca naročilo, da vzpostavi stik s hrvaškimi partizani. Zaradi italijanske ofenzive je bilo to oteženo, in očitno je bil Pirjavec v Žumberku pod Gorjanci pri »Hrvatih« šele v začetku septembra. Od tam je prišel v štab Belokranjskega odreda v Škrilju in takoj, 16. in 17. septembra, poslal glavnemu poveljstvu obvestilo, da se je dogovoril za sodelovanje s »Hrvti« (Polič, str. 315). Ivo Lola Ribar, član politbiroja CK KPJ in član vrhovnega štaba, je prišel iz Zagreba v Žumberak šele v začetku septembra, kjer se je potem očitno sešel s Pirjevcem (Polič, str. 263).

Brejčeva vrnitev

Glede Jožeta Javorška pa: počel in napisal je marsikaj, toda poleg vsega slabega, predvsem hudega udbovskega ovajanja medvojnih in povojnih sopotnikov, je napisal tudi kakšne bolj kakovostne stvari,

med drugim dokumentirano knjigo *Radio Osvobodilna fronta* (1979). Tudi zanj bi lahko rekel, da bi bilo dobro, če bi kdaj o njem dobili bolj kompleksno raziskavo. Naslednje navajam zaradi dvomov, da je njegov opis v spominih obiska partizanskega taborišča v Beli krajini, v katerem je nazorno opisal Pirjevca s črepinjo v rokah in do smrti mučenega suhorskega župnika Raztresena, pretiran ali celo izmišljen.

Edvard Kocbek je v dnevnik z datumom 15. avgust 1942 zapisal (Tovarišija, Zbrano delo, 1996, str. 142–143): »Od nekd se je vzel Brejc /Jože Javoršek/. Pravi, da se vrača iz Bele krajine.« Sledijo, milo rečeno, skrivnostni stavki: »Ne morem več pošteno misliti, komaj ga poslušam. Postajamo hromi, le pod večer se razgiblujemo in hodi-mo nervozno pod drevesi. Fajfarja gledam od strani. Od strani pogledam Vidmarja. Pogledam Jarca. Vsi smo si podobni. Edino Bor govori neutrudno in šviga sem pa tja.«

Ko beremo *Tovarišijo*, ki kar vre od ekstatičnosti in nerealnega fantaziranja, so gornji stavki po Javorškovi vrnitvi iz Bele krajine najbolj mračni v njej. Le kaj jim je pripovedoval, da Kocbek ni mogel več »pošteno misliti«, da so postajali »hromi« in da so se šele pod večer razgibali, čeprav so še hodili »nervozno pod drevesi«?

Ukazodajalci in morilci

V podlistku o komunistično-partizanskem nasilju v Beli krajini sem omenil več oseb, ki so bile vanj vpletene. Pri tovrstnih političnih zločinih je (bilo) večinoma tako, da so bili vodje oziroma ukazodajalci in izvajalci ukazov oziroma morilci. Kot vemo, so vodje, ki neko politiko ali vojaško dejavnost vodijo, pomembnejši od izvrševalcev njihovih »politik«. Kot vemo, so bili komunisti tisti, ki so med drugo svetovno vojno na Slovenskem organizirali in vodili komunistično revolucijo (pod krinko upora proti okupatorju). Vodilna dva, ki sta odločala o vsem pomembnem pri tem, sta bila Edvard Kardelj in Boris Kidrič.

Oba sta se naslanjala na več oseb, ki so se radikalizirale med ilegalnim delom komunistov pred vojno. Takrat so skrbeli predvsem za infiltracijo med najrazličnejše organizacije in društva, propagando, pridobivanje in »izobraževanje« simpatizerjev, organiziranje raznih prireditev somišljenikov in tudi stavk.

Ivan Novak - Očka

Skozi vse to je šel Ivan Novak - Očka, ki ga srečamo v Beli krajini. Zato naj osvetlim, kdo je bil Ivan Novak - Očka, saj gre za šolski primer izgrajenega (radikaliziranega) komunista, ki je v specifičnih okoliščinah vojne (upora in komunistične revolucije) postal množični zločinec. ■

Nadaljevanje prihodnjič